

**РЕЗИДЕНЦІЇ ЛАВРІВСЬКОГО ВАСИЛІАНСЬКОГО МОНАСТІРЯ:
СУДОВО-МАЙНОВІ АСПЕКТИ (XVII – XVIII СТ.)**

На підставі актової документації розглянуто судові суперечки за володіння монастирськими маєтностями у Самборі, Верхньому Висоцьку та Мокрянах.

Ключові слова: резиденція, фундація, монастир, протестація, маніфестація.

Stetsyk Y. The Lawriv basilian monastery rezidens: judicial-property aspects (17 – 18 centuries).

On the act documentation basis the judicial spores are considered for monasterial property possession in Sambir, Werhnye Wysocko and Mokryany.

Key words: rezidens, foundation, monastery, protestation, manifestation.

Стецик Ю. Резиденции Лавровского василианского монастыря: судебно-имущественные аспекты (XVII – XVIII века). На основании актовой документации рассмотрены судебные споры за обладание монастырскими поместьями в Самборе, Верхнему Висоцьку и Мокрянах.

Ключевые слова: резиденция, учредительство, монастырь, протестація, манифестация.

Постановка проблеми. Лаврівський василіанський монастир св. Онуфрія, який сягає своїми витокami княжих часів (XIII ст.), у розглядуваній нами період XVII – XVIII ст. був провідним осередком чернечого життя на теренах Перемишльської єпархії східного обряду. Зокрема, при монастирі постійно функціонували різноступеневі студії для вишколу чернецтва. Саме завдяки досить розлогому матеріальному забезпеченню Лаврівська обитель претендувала на статус архимандрії, об'єднуючи навколо себе досить малі чернечі осередки єпархії, які із плином часом перетворювалися у монастирські фільварки, що обслуговували досить чисельну Лаврівську монастирську братію. Відповідно в даній статті ставимо собі за мету розглянути окремі аспекти фундаційно-майнових відносин трьох резиденцій Лаврівського монастиря, які знаходилися у місті Самборі та селах Верхне Висоцьке і Мокряни.

Аналіз досліджень. Якщо Лаврівський монастир – як потужний чернечий осередок Перемишльської єпархії постійно перебував у центрі наукових досліджень з історії культури: мистецтва, архітектури, книгописання, бібліотекознавства, архівістики, шкільництва тощо, то прикріплені до нього дрібні чернечі осередки (резиденції) із монастирськими фільварками знаходилися поза увагою дослідників, або ж займали другорядне значення.

Огляд джерел. Віднайдена нами актова документація дозволяє досить фрагментарно та вибірково простежити перебіг формування фундаційно-майнових засад функціонування Лаврівського монастиря та його резиденцій. При проведенні дослідження в основному використано актові записи (протестації, маніфестації, дарчі та заставні записи), які були внесені впродовж першої половини XVIII ст. до Перемишльських гродських актів.

Виклад основного матеріалу. Кілька типових чернечих фундацій пов'язані із діяльністю Лаврівської обители. Зокрема, у 1676 р. ченці скупили ґрунти та кілька будинків на Перемишльському передмісті *м. Самбора*, де побудували невеликий так званий

© Стецик Ю. Резиденції Лаврівського василіанського монастиря: судово-майнові аспекти (XVII – XVIII ст.)

Степик Ю. Резиденції Лаврівського василіанського монастиря...

«Самбірський двірок» [6]. Ця посілість була для монахів досить вигідною на випадок залагодження своїх інтересів в управлінні Самбірського староства. Адже саме на XVII – XVIII ст. припадають численні поземельні судові суперечки між Лаврівським монастирем та адміністраторами Самбірського староства [3, 53]. Згодом, за владики Інокентія Винницького (1680 – 1700), Лаврівські василіани вже урядували в дерев'яній церкві св. Филипа, розміщеній на Перемишльському передмісті [1, 78].

Чернеча резиденція та церква св. Филипа знаходилися на Перемишльському передмісті м. Самбора. Проте, до нашого часу не збереглася фундаційна документація, тому досі залишається невідомим питання про те, хто і коли заснував василіанський монастир. Не встановленим залишається і час побудови церкви св. Филипа. Правдоподібно, вона існувала вже в першій чверті XVII ст. Про цей факт опосередковано вказує королівський привілей Сігізмунда III від 1626 р. наданий м. Самбору із дозволом проводити щорічні ярмарки в день св. Филипа.

Перша автентична згадка про церкву св. Филипа походить із 1657 р. Найраніше повідомлення про василіанський осередок в м. Самборі відноситься до 1676 р. і зафіксоване в документації Лаврівського монастиря, однак пізнішого часу. Зокрема, в документації Лаврівського монастирського архіву згадується про те, що у 1676 р. лаврівські ченці придбали нерухомість на одному із передмість у м. Самборі, однак через пожежу втратили права та привілеї на її використання [5, 74]. Проте і досі залишається загадкою, яким чином ченцям вдалося придбати майно (акт купівлі-продажу чи застава), його вартість та розміри.

Після пожежі церква св. Филипа перейшла під управу світських священників. Протягом першої половини XVIII ст. парохом цього храму був о. Микола Вашочиць. Зокрема, отець Микола судився у 1731 р. із міщанами латинського обряду Перемишльського передмістя м. Самбора, які не хотіли сплачувати «скопщини» парохів, яку виконували до цього часу. Віце-адміністраторський суд Самбірської економії визнав права пароха церкви св. Филипа на підставі королівських декретів від 1657, 1667 та 1680 рр., що зобов'язували жителів латинського обряду сплачувати «скопщину» за землю, яка знаходилася у їх користуванні [5, 75].

Згодом у 1760 р. перемишльський владика Онуфрій Шумлянський (1746 – 1762 рр.), маючи певні боргові зобов'язання перед Лаврівським монастирем, надав ченцям для врядування парафію та храм св. Филипа у м. Самборі. Інвентарний опис м. Самбора 1760 р. дозволяє взагалюмо окреслити посілости «самбірського двірку» лаврівського монастиря. Цей двір складався із 6 домів в яких проживали Севастіян Стояк, Іван Янковський, Степан Манько й Павло Затварницький. У п'ятому будинку була розміщена школа, в якій вчителювали отці-василіани, а в шостому будинку був розміщений шпиталь. Згідно із даними інвентарного опису жителі передмістя заборгували Лаврівському монастиреві 4738 злотих.

В кінці XVIII ст. дерев'яна церква св. Филипа, через свою давність, обвалилася. Нерухомість, яка належала лаврівським ченцям, ще у 1864 р. окреслювалася 384 квадратними сажнями [5, 76].

Досить загальна реконструкція чернечої резиденції зумовлена передусім вузькістю джерельної бази. Адже, до нашого часу не збереглося цілого комплексу монастирської та парафіяльної документації. Зокрема, нам вдалося віднайти та опрацювати тільки матеріали щодо маєтку Лаврівського монастиря «Самбірський двірок» (1781 – 1884 рр.) [6]. Слід зауважити, що ще в 1930-их роках дослідник василіанських монастирів Галичини о. Роман (Степан) Лукань (ЧСВВ) повідомляв, що йому не вдалося віднайти про

діяльність самбірських василіан докладних відомостей ані в архіві українських єпископів у м. Перемишлі, ані у василіанському архіві в м. Львові. Тільки окремі фрагментарні відомості йому потрапили до рук серед документації Лаврівського монастиря.

Висоцьке Верхнє. Інша чернеча резиденція Лаврівського монастиря була заснована в с. Висоцьке Верхнє. Підгрунтям для цієї фундації послужив заставний запис на суму 3000 зл. від місцевих шляхтичів Андрія та Костянтина Височанських, зроблений у зв'язку із позикою у Лаврівського монастиря. Зауважимо, що на заставних ґрунтах знаходилася дерев'яна церква Успіння Пресвятої Богородиці, побудована цими ж шляхтичами, при якій у 1684 р. лаврівські василіани добудували чернечі келії, заснувавши таким чином свою резиденцію [4, 45].

У 1687 р. перемишльський єпископ Іннокентій Винницький записав для Лаврівського монастиря 3000 злотих локалізованих на своїх родинних маєтках у с. Висоцько Верхнє [1, 75]. Згодом у 1698 – 1699 рр. Олександра Чернецька та Анна Чернецька передали свої ґрунти у с. Висоцьке перемишльському єпископу Іннокентію Винницькому [9, 1201].

Наступний перемишльський владика Юрій Винницький, підтримуючи родинні традиції, у 1703 р. подарував тому ж монастиреві 24 000 злотих, локалізованих у тій же місцевості. Незабаром у 1712 р. Олександр і Андрій, сини Георгія Чернецького, дарували для Юрія Винницького, вже як київського митрополита та перемишльського владики, свої володіння у с. Висоцьке Верхнє [9, 1202].

У 1732 р. укладено угоду про обмін ґрунтами між Теодором Височанським Фагарашем та Лаврівським монастирем [7, 479–482]. В цьому ж році у Перемишльському гродському суді розглядалося ряд земельних позовів щодо монастирських ґрунтів у с. Висоцько Верхнє. Зокрема до актових книг внесено протестацію о. Манасія Вінковського, прокуратора Лаврівського монастиря, проти братів Стефана, Василя і Теодора Височанських з приводу свавільного захоплення монастирських ґрунтів, які було зорано та засіяно, у с. Висоцьке Верхнє [8, 991]. Однак, впродовж року порушниками не було повернуто монастирських ґрунтів. Відповідно у 1733 р. о. Себастьян Менцинський, ігумен Лаврівського монастиря, подав судовий позов до Перемишльського гродського суду з приводу свавільного захоплення та поорання ґрунтів вищезгаданими братами Височанськими [8, 1068–1069].

Однак, траплялося так, що не тільки ченці мали земельні претензії до місцевої шляхти, але й шляхта часто подавала судові позови проти адміністрації Лаврівського монастиря. Так, у 1733 р. Василь Устрицький, перемишльського скарбник і власник частки у с. Верхнє Висоцьке, позиває ігумена о. Себастьяна Менцинського та Іллю Комарницького, Жидачівського чашника, з приводу продажу частки покійного Василя Височанського Петрушевича. А вже на цей ґрунт претендував Василь Устрицький [8, 1032–1033].

Об'єктом судових позовів були не тільки монастирські орні ґрунти, але й сіножатті. У 1734 р. до Перемишльського гродського суду подано протестацію о. Амвросія Щигельського, прокуратора та о. Еклезеїла Бончаківського, ігумена Лаврівського монастиря, проти Теодори Яворської, вдови Самуеля Височанського Петрушевича, та її синів – Петра, Івана, Стефана, які маючи землеволодіння у с. Висоцьке Верхнє, завдали шкоди перегоном худоби через монастирські сіножаття [9, 972].

Іноді взаємні судові звинувачення заводили сторони у безвихідь, тоді вони вдавалися до пошуку певних компромісних рішень. Як приклад може слугувати укладена в 1734 р. угода у Висоцьку Верхньому між ченцями Лаврівського монастиря за посеред-

Степик Ю. Резиденції Лаврівського василіанського монастиря...

ництвом Самуеля Яворського, київського мечника, і шляхетським родом Чернецьких, за посередництвом Хлопецьких і Яворських, щодо вирішення взаємних звинувачень. Чернецькі зобов'язалися звільнити монастирські землеволодіння, натомість адміністрація Лаврівського монастиря, в особі о. Варлама Лозовського, генерального прокуратора та о. Якова Ігнатевича, священика у Висоцьку, заявляла про скасування судових рішень [9, 1199–1210].

У 1736 р. до Перемишльського гродського суду подана протестація Лаврівського монастиря проти Височанських. Зокрема, о. Теофан Теодорський, прокуратор Лаврівського монастиря, від імені о. Себастьяна Менцинського, ігумена Лаврівського монастиря та монастирських підданих у Висоцьку Верхньому, позивав проти Стефана і Андрія Височанських Петрушевичів, звинувачуючи їх в тому, що вони три рази напали на монастирську корчму в с. Висоцьке Верхнє, порубали шаблями Стефана Мельниковича та Андрія Чернецького [10, 320–322].

У відповідь на це Стефан Височанський подав свою протестацію, від свого імені та від імені двоюрідного брата Андрія, проти Лаврівського монастиря та його підданих у с. Висоцьке Верхнє з приводу свавільного захоплення їх земель монастирськими підданими. Зокрема, він заявляв, що згадані піддані селяни зорали та засіяли ці землі, вигнавши підданих шляхти, а також виганяли із громадських пасовищ худобу Височанських, завдавши матеріальних шкод [10, 1335–1338].

Впродовж 1736 р. до Перемишльського гродського суду подавалися чисельні маніфестації та протестації як зі сторони Лаврівського монастиря, щодо збереження володінь монастирського фільварку у с. Висоцьке Верхнє, а із іншої сторони місцевої шляхти, щодо виправдання та обґрунтування своїх претензій до частини монастирських землеволодінь. Зокрема, о. Теодор Теодорський, прокуратор Лаврівського монастиря та маєтків у Висоцьку Верхньому позивав проти Миколи Чернецького та Василя Височанського Петрушевича та їх підданих у зв'язку із нанесенням матеріальних збитків для монастирських маєтків [10, 2071–2072]. В цьому ж році Лаврівський монастир подав протестацію проти шляхетського роду Матківських з приводу викрадення однієї копи вівса у с. Висоцьке Верхнє та перевезення викраденого до с. Маткова, обзиваючи при цьому ченців ганебними словами [8, 2874–2876].

У відповідь на це обвинувачення, у 1737 р. Матківські подали протестацію проти Лаврівського монастиря та підданих с. Висоцьке Верхнє у зв'язку із тим, що монастирські селяни вирубували у шляхетських лісах дрова для власних потреб, виганяли із громадських пасовищ пастухів шляхетських господарств, били пастухів та забирали худобу із с. Маткова до с. Висоцьке Верхнє, розорювали межі приватних землеволодінь, зробили наклеп про крадіжку зерна [11, 324–326]. Подібного змісту подана чергова протестація під 1739 р. Зокрема в ній згадується ігумен Єзекїл Бончаківський та Іннокентій Гарасимович, віце-ігумен, Себастьян Менцинський, Теофіл Теодорський, Генадій Волошиновський, Паїсій та орендарі монастирських маєтків у Висоцьку Верхньому, які були суміжними із с. Матковим. Передусім представники із шляхетського роду Матківських обвинувачували монастирських підданих у завданні матеріальних збитків: викраденні коней, переорюванні меж, розорюванні лісів, захоплені пасовищ [13, 1296–1298].

Водночас із цією протестацією була подана заява й від іншого власника у с. Висоцьке Верхнє Андрія Созанського Ворони. Зокрема він позивав монастирських підданих, а також Авраама Орашкевича, прокуратора монастирських маєтків у Висоцьку, Генадія Волошиновського, Паїсія Хідловського, що резидував в монастирі у Висоцьку Верхньому. Основне обвинувачення полягало в тому, що вищезгадані чинили побойща,

перекривали дорогу, забирали коней, вбивали підданих і нападали на будинки, забирали коней, налаштували шляхетських підданих до бійок [14, 80–84].

У 1737 р. землеволодіння Лаврівського монастиря у с. Висоцьке Верхнє було розширено на підставі запису на 5 000 злотих зроблених Олександром Чернецьким на своєму маєтку у цьому ж селі [12, 2385–2386].

У Верхньому Висоцьку станом на 1803 р. чернеча резиденція була оцінена у 200 флоринів, дерев'яна пекарня під солом'яним дахом у 100 флоринів, дерев'яний шпихлір під солом'яним дахом у 80 флоринів, стайня у 90 флоринів, дерев'яні господарські приміщення під солом'яним дахом у 100 флоринів, господарський двір із дерев'яними стодами і оборогами у 200 флоринів, дерев'яна корчма із гонтовим накриттям у 200 флоринів, броварня під гонтом у 100 флоринів, друга фільваркова броварня із солом'яною стріхою у 25 флоринів, два млини біля фільварку по 25 флоринів, тартак при млині у 30 флоринів [10, 1335].

У Верхньому Висоцьку з 1712 р. Лаврівський монастир мав 50 підданих, що на тиждень відробляли 50 тяглих і 50 піших дні, мали дати 300 мотків прядива. Загальний розмір монастирського землеволодіння у Верхньому Висоцьку становив 775 моргів 1004 сажні орної землі [10, 1336].

Мокряни. Мокрянський Святомихайлівський монастир заснований у XVII ст., а в 1687 р. приєднаний до лаврівського [2, 200]. Щодо локалізації обителі, то дослідники схильні відносити її до сучасного сусіднього села Підмонастирок, яке очевидно утворилося після ліквідації монастиря. Це була малочисельна резиденція із двома ченцями, які маючи невеличку церкву, відправляли богослужіння та вели господарство в одному із присілків с. Мокрян [4, 54]. Під 1687 р. в актах Перемишльської Консistorії згадано про о. Евстафія, ігумена Мокрянського монастиря [1, 77]. З часом чернеча резиденція настільки занепадала, що перетворилася по суті у монастирський фільварок Лаврівського монастиря.

Як підтвердження цьому слугують актові записи у Перемишльських гродських актах. Зокрема, у 1737 р. до актових книг внесено маніфестацію Яна Комарницького, Теробовлянського підчашого, власника ґрунтів у селах Мокряни, Шашаровичі, Блажів, успадкованих від Павла Комарницького, стрийського войського, проти о. Гедеона Зубовського, ігумена Лаврівського монастиря, з приводу встановлення приналежності 100 000 злотих, локалізованих на вищезгаданих маєтках, із заявою, що ченці не мають права на них претендувати [11, 1205–1206]. У відповідь на це подана маніфестація Лаврівського монастиря, в особі отця-настоятеля Гедеона Зуховського, проти Яна Комарницького, теробовлянського підчашника, з приводу боргу 100 000 злотих, записаних у Львівських гродських актах у 1736 р. покійним Павлом Комарницьким, стрийським войським на поминання душі. Свого часу дружина Евфросинія Блажівська продала маєтки покійного чоловіка Павла Комарницького для Яна Комарницького [11, 1656–1658].

У 1739 р. до перемишльських гродських актів внесена протестація Лаврівського монастиря проти Станіслава Вислоцького, жидачівського мечника, орендатора монастирських земель у с. Мокряни, його синів і підданих. С. Вислоцького обвинувачували в тому, що він обдирав монастирських підданих, забирав худобу, випасав засіяні поля, влаштував бійки у корчмі, перемістив корчму із с. Мокряни до с. Рудки, а його піддані побили ченців [14, 99–101]. Також С. Вислоцького звинувачували в тому, що він переманював монастирських підданих, знущався над ними [14, 308–309].

Висновки. Таким чином, Лаврівський монастир впродовж XVII – XVIII ст. був втягнутий в чисельні судові процеси спрямовані на захист монастирського майна. Адже,

Степик Ю. Резиденції Лаврівського василіанського монастиря...

розглядувана обитель посідала провідне місце серед чернечих осередків Перемишльської єпархії, володіючи значними маєтностями, які постійно збільшувалися та ставали об'єктами зазіхань зі сторони місцевої, зубожілої, дрібної шляхти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балик Б. (ЧСВВ). Монастирі Перемишльської єпархії за владцтва Ін. Винницького / Б. Балик // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція II. – Т. 3. – Рим, 1958. – С. 69–97.
2. Ваврик М. Нарис розвитку і стану Василянського Чина XVII – XX ст. Топографічно-статистична розвідка / М. Ваврик // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція I. – Т. XI. – Рим, 1979. – 217 с.
3. Голубець М. Лаврів (Історико-археологічна студія) / М. Голубець // Записки ЧСВВ. – Т. II. – Вип. 1 – 4. – Жовква, 1927. – С. 30–69, 317–335.
4. Коссак М. (ЧСВВ) Монастирі Галичини (передрук праці 1867 р.) / М. Коссак // Лавра. – 1999. – №7. – С. 41–55.
5. Лукань Р. (ЧСВВ) Василяни в Самборі / Р. Лукань // Літопис Бойківщини. – Перевидання часопису. – Вип. 2. Числа 3 – 6. за 1934 – 1935. – Львів : Каменяр, 2007. – С. 74–76.
6. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаніка НАН України. – 3 («Бібліотека монастиря василіян»). – Спр.1244/1 – 25.
7. ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 541. – С. 479–482.
8. ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 542. – С. 991, 1068–1069, 1032–1033, 2874–2876.
9. ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 543. – С. 972, 1199–1210.
10. ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 545. – С. 320–322, 1335–1338, 2871–2872.
11. ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 546. – С. 324–328, 1205–1206, 1656–1658.
12. ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 547. – С. 2385–2386.
13. ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 551. – С. 1296–1298.
14. ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 552. – С. 80–84, 99–101, 308–309.

Статтю подано до редакції 16.06.2014 р.